

Міністерство освіти і науки України
Запорізька міська рада
Запорізька торгово-промислова палата
Запорізький національний університет
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Донецький державний університет управління
Поліський національний університет
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (Литва)
Софійський університет Св. Климента Охридського (Болгарія)
Словацький сільськогосподарський університет в Нітрі (Словаччина)

ПІДПРИЄМНИЦТВО В АГРАРНІЙ СФЕРІ: ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

*в рамках 20-ої агропромислової спеціалізованої виставки
«АгроТехСервіс – 2021»
Запорізької торгово-промислової палати*

**МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

9-11 лютого 2021 р.
м. Запоріжжя

Факультет менеджменту
Кафедра підприємництва, менеджменту організацій та логістики

Запоріжжя
ЗНУ
2021

УДК: 338.43:005.336.1(062)
ПЗ2

Конференція внесена до бази даних «Науково-технічних заходів України»
(Посвідчення УкрІНТЕІ № 146 від 03 лютого 2021 р.)

Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (9-11 лютого 2021 р.). за заг. ред. Л.М. Бухаріної. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 324 с.
ISBN 978-966-599-593-7

Представлено актуальні ідеї та інноваційні ефективні рішення щодо розвитку підприємництва в аграрній сфері, ринкових трансформацій земельних відносин в Україні, якості та безпечності агропродукції в умовах вільної торгівлі з ЄС, інформаційні технології в агроменеджменті, підприємстві, торгівлі та біржовій діяльності.

Матеріали подані в авторській редакції.

УДК: 338.43:005.336.1(062)

ISBN 978-966-599-593-7

© Запорізький національний університет, 2021
© Автори статей, 2021

*Карпенко А.В.
д.е.н., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
Карпенко Н.М.
к.держ.упр., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»*

КЛАСТЕРИ ЯК ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В умовах глобалізації світової економіки та загострення наслідків пандемії COVID-19 суттєво послабилися позиції багатьох суб'єктів господарювання у різних секторах економіки України. На додаток до цього у вітчизняній економіці та суспільстві загалом продовжується значне протистояння великих власників капіталу та їх прибічників, яке носить нераціональний характер. В таких умовах, коли консолідація суспільства в межах національних економік є значно поширеною у розвинених країнах, набуває розвитку кластерний рух та максимально використовуються переваги локальних територій, що підтверджує практика розробки та реалізації стратегій смарт-спеціалізації та інноваційні стратегії, в Україні протікають протилежні розумінню тенденції. Навіть якщо проголошуються переваги взаємодії, робляться спроби з кооперування – такі процеси не носять масового характеру, а відомими стають лише поодинокі приклади ефективної співпраці.

У світовій практиці реалізація взаємодії у локальному середовищі здійснюється через кластерні ініціативи, які набувають поширення в умовах загострення конкуренції та формуються з метою посилення власних позицій переважно малого і середнього бізнесу, отримання більш вагомих переваг на ринку порівняно з відособленою власною діяльністю. Саме інноваційні кластери, так звані «точки зростання», дозволяють поєднати та скоординувати всі рівні інноваційної політики, оскільки забезпечують концентрацію ресурсів і створення сприятливого середовища для економічного прориву у вигляді інновацій. Вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності на мікро-, мезо- та макрорівні, стрімкому інноваційному розвитку локальних територій, спрощенню для підприємств доступу до різних ресурсів і технологій, зниженню фінансових ризиків тощо [1, с. 411].

У кластерах забезпечується колаборація та синергія науковців (державні та приватні науково-дослідні установи, університети, науково-технічні парки, офіси науково-технічного обміну тощо), бізнесу (виробництво та послуги, первинні сектори, фінансовий сектор, творчі індустрії, соціальний сектор, корпорації, МСП, стартапи, кластери, бізнес-асоціації), влади (департаменти та відомства різних урядових рівнів, агенції регіонального розвитку, офіси державних закупівель, центри підтримки підприємництва, інкубатори тощо) та громадськості (неурядові організації та ініціативи громадян, асоціації споживачів, талановита та ініціативна молодь). Основою створення та розвитку кластерів виступає розвинуте правове забезпечення та дисципліна, розвиток

інституту довіри і відповідальності, чого ще значно бракує в Україні.

Основним притягальним центром для кластерів є університети, дослідницькі лабораторії, спеціалізована інфраструктура чи резерв навченої робочої сили, що має набагато більший ефект, ніж субсидії. Найкраща регіональна політика – це та, яка виділяє вузлові елементи, що складають основу могутності галузей регіону, і нарощує їх з метою заохочувати формування географічно концентрованих кластерів. Коли одна галузь створює попит підвищеної складності чи виступає постачальником виробів і послуг виробничого призначення для інших, то це ефективніше, ніж спроби підштовхнути різноманітні і випадкові за своїм набором компанії до розміщення та розвитку у певному локальному середовищі.

Кластери – це одна із ефективних форм організації інноваційних процесів, що забезпечує створення нових центрів прибутку, технологій і знань, конкурентоспроможну продукцію, дозволяє не лише отримувати переваги від кооперації її учасників, а і підвищувати серед них конкуренцію та формувати унікальні їх компетенції в межах окремих регіонів чи міжрегіональних зв'язків [2, с. 109]. Особливо важливо для держави стимулювати створення інноваційних кластерів в умовах кризи, що сприятиме вирішенню ряду не лише поточних, а і стратегічних завдань. Утворення кластерів сприяє: розвитку малого та середнього бізнесу; підвищенню рівня зайнятості та залученню до діяльності кваліфікованого персоналу (повернення трудових мігрантів до країни); розвитку наукового забезпечення країни; підвищенню надходжень до держбюджету тощо, а відповідно забезпечує позитивні зрушення в економіці та робить її більш привабливою для інвестицій.

Світова практика свідчить, що коли формується кластер, усі галузі в ньому починають здійснювати один одному взаємну підтримку. Конкурентоспроможні галузі-постачальники сприяють розвитку в країні споживаючих галузей. Вони забезпечують їх технологіями, стимулюють розвиток загальних виробничих чинників, породжують нових виробників. Одна конкурентоспроможна на світовому ринку галузь, здатна створити ряд нових суміжних, забезпечуючи доступ до кваліфікованої робочої сили, використовуючи родинну диверсифікованість чи стимулюючи виникнення нових шляхом відділення. Вигоди проявляються в усіх напрямках зв'язків, а активна конкуренція в одній галузі поширюється на інші галузі кластера. Нові виробники, що приходять з інших галузей кластера, прискорюють розвиток, стимулюючи різні підходи до розвитку інновацій та R&D і забезпечуючи необхідні засоби для впровадження нових стратегій, підвищення кваліфікації працівників. Відбувається вільний обмін інформацією і швидке поширення нововведень за каналами постачальників та споживачів, породжуються зовсім нові можливості.

Відома практика щодо створення кластерів у вітчизняній економіці до сьогодні не характеризується суттєвими позитивними її проявами, оскільки відсутні тривалі стійкі утворення, за незначним виключенням. Зокрема, ще у 2010 р. зазначалося про створення кластерів у Запорізькій області (інноваційного кластеру у сфері сільськогосподарського машинобудування, потенційного металургійного кластера, транспортно-логістичного кластеру тощо), проте, з

плином часу про ці ініціативи вже забуто.

Сьогодні актуальним в умовах процесів цифровізації та переходу до формування смарт-спеціалізацій у регіональних стратегіях розвитку знову робиться вагома ставка на кластерний рух. Особливо відчутними є кластерні ініціативи, які формуються «знизу» зі свідомим розумінням переваг у співпраці.

Зокрема, у вересні 2020 р. за ініціативи низки підприємств та організацій міста Запоріжжя у відповідності до підписаного Меморандуму про співпрацю між Асоціацією підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) та Запорізькою торгово-промисловою палатою (ЗТПП) за участі Національного університету «Запорізька політехніка» було започатковано створення професійного об'єднання підприємців, науковців і бізнес-асоціацій. У листопаді за підтримки АППАУ та німецької федеральної компанії Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH на замовлення Уряду Німеччини задля розвитку кластерів у сфері промислових хайтек було зареєстровано ГС «Запорізький кластер «Інжиніринг-Автоматизація-Машинобудування».

Сьогодні Запорізький кластер «ІАМ» об'єднав і продовжує залучати до своїх лав провідних гравців Запорізького регіону в секторах промислового інжинірингу, автоматизації, ІТ та машинобудування з метою нарощення економічного потенціалу Запорізького регіону через формування конкурентоспроможності учасників кластеру та розвиток регіональної інноваційної екосистеми промислових високотехнологічних секторів.

В основі формування кластеру є узгодження, координація та синхронізація співпраці учасників навколо: визначення спільних цілей та потреб; створення довіри шляхом нетворкінгу та регулярних комунікацій; запуску конкретного плану дій. Основними завданнями Запорізького кластеру «ІАМ» є: налагодження широкої співпраці між всіма категоріями учасників кластеру та створення спільної інноваційної екосистеми регіону з метою розвитку інновацій та R&D, вироблення продуктів нового покоління (Індустрії 4.0), а також спільної реалізації інжинірингових проектів; зростання конкурентоспроможності та експортного потенціалу через кращу та спільну реалізацію наявних інструментів експортної підтримки, створення нових можливостей та інтеграції в міжнародні ланцюжки високої доданої вартості; спільне вирішення комплексу проблемних питань регіону в галузі промисловості та хайтек щодо зміцнення та утримання персоналу в межах регіону, нарощення навичок та кваліфікації, залучення інвестицій і створення нових робочих місць; краща співпраця та синергія з регіональними органами влади та місцевого самоврядування, експертними спільнотами та громадськістю, інтеграція в програми регіонального розвитку [3].

Основні переваги участі у Запорізькому кластері «ІАМ»: використання спільних активів кластеру (сайт, спільні фонди, спільна промоція, спільні стенди на виставках тощо); отримання важливої інформації про ринкові можливості в рамках регіону чи за його межами; зростання іміджу та репутації, спільний та індивідуальний піар; отримання синергетичного ефекту співпраці в розробці спільних продуктів чи проектів; кращий доступ до інноваційних та експортних ресурсів та можливостей, включно з пошуком партнерів та клієнтів закордоном; отримання пільгових умов на програми навчання та розвитку, які організуються

партнерами; першочергове включення в грантові та інші структурні програми експортного, інноваційного, регіонального, промислового та цифрового розвитку тощо.

Розвиток Запорізького кластеру «ІАМ» та в цілому процесів кластеризації в Україні передбачає формування та здійснення комплексу заходів: часткове фінансування аналітичних досліджень структури кластеру, визначення цілей і напрямів його розвитку; створення в кластерах регіональних центрів з обміну знаннями, залучення зацікавлених організацій до спільних дій у межах кластеру; реалізація програм сприяння виходу підприємств кластеру на зовнішні ринки, проведення спільних маркетингових досліджень; підвищення ефективності програм професійної підготовки кадрів, у тому числі шляхом коригування навчальних планів закладів професійної освіти, співпраця бізнесу з вищими мульти-корпоративного типу; сприяння комерціалізації результатів дослідницької діяльності [4].

Таким чином, основою формування та ефективного функціонування кластеру є довіра та відповідальність між її учасниками, толерантність і солідарність у суспільстві, що в умовах монополізації багатьох ринків, невисокого рівня підприємницької етики та низької правової культури тривалий час не дозволяє повноцінно використовувати потенціал національної економіки. Територіальна інтеграція наукових і освітніх установ з мережею спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюжком, для більш швидкого і ефективного поширення інновацій (нових знань, відкриттів і винаходів) у визначеній економічній підсистемі, що буде підтримуватись органами державного управління та громадськості, здатна забезпечити поступальний розвиток регіону. Усвідомлене створення кластерів усіма учасниками економічних відносин дозволить повною мірою використовувати весь наявний потенціал і забезпечити реалізацію їх конкурентних переваг.

Література

1. Карпенко А. В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. 510 с.

2. Карпенко А. В., Засоріна Г. В. Підвищення рівня інноваційності економіки за умов розвитку кластерів. *Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку*: Матеріали доповідей VII науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2018 р.). Х. : Монограф. 2018. С. 108-110.

3. Юрчак О. Новий проєкт розвитку кластерів ІАМ в регіонах Запоріжжя та Харкова (ClusteRISE). URL: <https://appau.org.ua/clusterise>.

4. Karpenko A. V. The role of clustering in the formation of innovative development of Ukraine. *Problems of development modern science: theory and practice*: Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, Espana. 2016. P. 46-50.